

Γενικό Σχόλιο Νο 2¹

Εφαρμογή του άρθρου 2 της Σύμβασης από τα συμβαλλόμενα κράτη

1. Το παρόν σχόλιο αφορά στις τρεις παραγράφους του άρθρου 2 της Σύμβασης². Καθεμιά από αυτές αποτυπώνει αρχές διακριτές, αλληλένδετες και θεμελιώδεις που διέπουν την απόλυτη απαγόρευση των βασανιστηρίων που προστατεύει η Σύμβαση. Από την υιοθέτηση της Σύμβασης κατά των Βασανιστηρίων κατέστη προοδευτικά διεθνές εθιμικό δίκαιο ο απόλυτος και ανεπίδεκτος εξαιρέσεων χαρακτήρας αυτής της απαγόρευσης. Οι διατάξεις του άρθρου 2 ενισχύουν αυτόν τον επιτακτικό κανόνα αναγκαστικού δικαίου και αποτελούν τη νομική βάση στην οποία στηρίζεται η Επιτροπή για την εφαρμογή των αποτελεσματικών μέτρων πρόληψης των βασανιστηρίων, συμπεριλαμβανομένων, όσων αναφέρονται ενδεικτικά στα επόμενα άρθρα 3 έως 16 δεδομένης της εξέλιξης των απειλών, των προβλημάτων και των πρακτικών.

2. Η διάταξη της παραγράφου 1 του άρθρου 2 υποχρεώνει κάθε συμβαλλόμενο στη Σύμβαση κράτος να υιοθετεί μέτρα νομοθετικής, διοικητικής, δικαστικής ή άλλης φύσης, που ενισχύουν την απαγόρευση των βασανιστηρίων και τελικώς είναι αποτελεσματικά για την πρόληψη των σχετικών πράξεων. Στα επόμενα άρθρα η Σύμβαση προβλέπει τις υποχρεώσεις που δεσμεύουν τα συμβαλλόμενα κράτη όσον αφορά στην πραγματική υιοθέτηση των μέτρων που αποσκοπούν στην αποτροπή ή στην εξάλειψη των βασανιστηρίων.

3. Είναι ευρύ το πεδίο εφαρμογής της υποχρέωσης πρόληψης των βασανιστηρίων που ορίζει η διάταξη του άρθρου 2. Αυτή η υποχρέωση καθώς και η υποχρέωση πρόληψης της σκληρής, απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας (στη συνέχεια «κακομεταχείριση») που προβλέπει η διάταξη της παραγράφου 1 του άρθρου 16 είναι αδιαίρετες, αλληλοεξαρτώμενες και αλληλένδετες. Στην πράξη, η υποχρέωση πρόληψης της κακομεταχείρισης επικαλύπτει και ενισχύει την υποχρέωση αποτροπής των βασανιστηρίων ούσα σε μεγάλο βαθμό ισοδύναμη με αυτήν. Καθορίζοντας τα μέσα πρόληψης της κακομεταχείρισης, η διάταξη του άρθρου 16, υπογραμμίζει «ιδιαίτερα» τα μέτρα που προβλέπουν ενδεικτικά τα άρθρα 10 έως 13, όπως έχει αποφανθεί για παράδειγμα η Επιτροπή όσον αφορά στην αποζημίωση του άρθρου 14. Στην πράξη, είναι συχνά δυσδιάκριτα τα όρια μεταξύ της κακομεταχείρισης και των βασανιστηρίων. Η εμπειρία αποδεικνύει ότι συχνά καταλήγουν σε βασανιστήρια οι γενεσιουργές της κακομεταχείρισης συνθήκες. Επομένως, τα μέτρα που απαιτούνται για την πρόληψη των βασανιστηρίων πρέπει να εφαρμόζονται και για την πρόληψη της κακομεταχείρισης. Για το λόγο αυτόν, η Επιτροπή εκτιμά ότι δύναμι της Σύμβασης είναι απόλυτη η απαγόρευση της κακομεταχείρισης και επομένως η πρόληψή της πρέπει να είναι πραγματική και ανεπίδεκτη εξαιρέσεων.

4. Τα συμβαλλόμενα κράτη υποχρεούνται να καταργήσουν κάθε νομικό ή άλλο κώλυμα που παρεμποδίζει την εξάλειψη των βασανιστηρίων και της κακομεταχείρισης και να υιοθετήσουν αποτελεσματικά θετικά μέτρα για την πραγματική πρόληψη παρόμοιων πρακτικών και την άρση της επανάληψής τους στο μέλλον. Επίσης, υποχρεούνται να επανεξετάζουν τακτικά και να βελτιώνουν την εθνική νομοθεσία τους και τις επιδόσεις τους όσον αφορά στην εφαρμογή της Σύμβασης σύμφωνα με τις συμπερασματικές παρατηρήσεις της Επιτροπής και τις απόψεις που υιοθετεί επί των ατομικών ανακοινώσεων. Για την περίπτωση που τα υιοθετηθέντα από τα συμβαλλόμενα

---

¹ Έγγραφο [CAT/C/GC/2 της 24.1.2008](#). Απόδοση στην ελληνική και επιμέλεια: Γραφείο της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες στην Αθήνα.

² Σημείωση της επιμελήτριας: Το άρθρο 2 της Σύμβασης ορίζει: «1. Κάθε κράτος μέρος λαμβάνει αποτελεσματικά νομοθετικά, διοικητικά, δικαστικά ή άλλα μέτρα για να προλαμβάνει πράξεις βασανιστηρίων σε κάθε εδαφική περιοχή που υπάγεται στη δικαιοδοσία του. 2. Καμιά απολύτως εξαιρετική περίπτωση, είτε αποτελεί κατάσταση πολέμου ή απειλή πολέμου, εσωτερική πολιτική αστάθεια ή κάθε άλλη κατάσταση ανάγκης, δεν μπορεί να προβληθεί ως δικαιολογία για βασανιστήρια. 3. Εντολή προϊσταμένου ή δημόσιας αρχής δεν μπορεί να προβληθεί ως δικαιολογία για βασανιστήρια» (N. 1782/1988, ΦΕΚ 116, τ. Α').

λόμενα κράτη μέτρα δεν συμβάλλουν στην εξάλειψη των βασανιστηρίων, η Σύμβαση επιβάλλει την υποχρέωση αναθεώρησής τους και / ή υιοθέτησης νέων, αποτελεσματικότερων. Ομοίως, αναπτύσσονται διαρκώς τα μέτρα που η Επιτροπή θεωρεί αποτελεσματικά και συστήνει να υιοθετηθούν, όπως δυστυχώς και οι μέθοδοι των βασανιστηρίων και της κακομεταχείρισης.

II. Απόλυτη απαγόρευση

5. Η διάταξη της παραγράφου 2 του άρθρου 2 ορίζει ότι είναι απόλυτη και ανεπίδεκτη εξαιρέσεων η απαγόρευση των βασανιστηρίων. Διευκρινίζει ότι *καμιά απολύτως εξαιρετική περίπτωση* δεν μπορεί να προβληθεί από το συμβαλλόμενο κράτος ως δικαιολογία για βασανιστήρια σε καμιά εδαφική περιοχή που υπάγεται στη δικαιοδοσία του. Μεταξύ άλλων εξαιρετικών περιστάσεων η Σύμβαση αναφέρει την κατάσταση πολέμου ή την απειλή πολέμου, την εσωτερική πολιτική αστάθεια ή οιαδήποτε άλλη κατάσταση ανάγκης. Σε αυτές τις εξαιρετικές περιστάσεις περιλαμβάνονται κάθε απειλή τρομοκρατίας ή βίαιης εγκληματικότητας καθώς και οι ένοπλες συγκρούσεις, διεθνείς ή μη διεθνείς. Η Επιτροπή εκφράζει την έντονη ανησυχία της και απορρίπτει κατηγορηματικά τη θέση των κρατών που για να δικαιολογήσουν τα βασανιστήρια στις προαναφερόμενες ή οιαδήποτε άλλη παρόμοια περίπτωση επικαλούνται την προστασία της δημόσιας ασφάλειας ή την αποτροπή καταστάσεων έκτακτης ανάγκης. Επίσης, απορρίπτει ως δικαιολογία για την παρέκκλιση από την απόλυτη απαγόρευση των βασανιστηρίων την επίκληση λόγων που στηρίζονται στη θρησκεία ή στις παραδόσεις. Η Επιτροπή θεωρεί ότι παραβιάζουν την αρχή της ανεπίδεκτης εξαιρέσεων απαγόρευσης των βασανιστηρίων η αμνηστία ή οιαδήποτε άλλο νομικό κώλυμα που παρεμποδίζει την άμεση άσκηση ποινικής δίωξης και τη δίκαιη τιμωρία των αυτουργών των βασανιστηρίων ή των πράξεων κακομεταχείρισης.

6. Η Επιτροπή υπενθυμίζει σε όλα τα συμβαλλόμενα κράτη την ανεπίδεκτη εξαιρέσεων φύση των υποχρεώσεων που έχουν αναλάβει με την κύρωση της Σύμβασης. Στον απόηχο των επιθέσεων της 11ης Σεπτεμβρίου 2001, η Επιτροπή διευκρίνισε ότι «πρέπει να εκπληρώνονται σε κάθε περίπτωση»³ οι υποχρεώσεις των άρθρων 2 (σύμφωνα με το οποίο «καμιά απολύτως εξαιρετική περίπτωση ... δεν μπορεί να προβληθεί ως δικαιολογία για βασανιστήρια»), 15 (σύμφωνα με το οποίο κάθε κατάθεση που είναι αποτέλεσμα βασανιστηρίων δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως αποδεικτικό στοιχείο σε καμιά διαδικασία, παρά μόνον εναντίον του προσώπου που κατηγορείται για βασανιστήρια), και 16 (απαγόρευση σκληρής, απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας). Η Επιτροπή θεωρεί ότι οι υποχρεώσεις που προβλέπουν οι διατάξεις των άρθρων 3 έως 15 εφαρμόζονται τόσο στα βασανιστήρια όσο και στην κακομεταχείριση. Περαιτέρω, αναγνωρίζει ότι τα συμβαλλόμενα κράτη μπορούν να επιλέξουν τα μέτρα με τα οποία εκπληρώνουν αυτές τις υποχρεώσεις, εφόσον είναι αποτελεσματικά και σύμφωνα με το αντικείμενο και το σκοπό της Σύμβασης.

7. Επίσης η Επιτροπή εκτιμά ότι η έννοια «κάθε εδαφική περιοχή που υπάγεται στη δικαιοδοσία του», συνδεδεμένη στενά με την αρχή της απαγόρευσης των εξαιρέσεων, αφορά σε κάθε εδαφική περιοχή ή εγκατάσταση και πρέπει να εφαρμόζεται χωρίς οιασδήποτε μορφής διάκριση ώστε να προστατεύονται όλοι, πολίτες ή αλλοδαποί, που υπάγονται στον *de jure* ή *de facto* έλεγχο του συμβαλλόμενου κράτους. Η Επιτροπή υπογραμμίζει ότι η υποχρέωση του συμβαλλόμενου κράτους για πρόληψη των βασανιστηρίων ισχύει για όλα τα πρόσωπα που ενεργούν, *de jure* ή *de facto*, επ' ονόματί του ή σε συνεργασία με αυτό ή ακόμη βάσει αιτήματός του. Κατεπειγόντως, κάθε συμβαλλόμενο κράτος πρέπει να επιτηρεί εκ του σύνεγγυς τους αξιωματούχους του και όσους ενεργούν επ' ονόματί του, να εντοπίζει και να αναφέρει στην Επιτροπή κάθε πράξη βασαν-

---

³ Στις 22 Νοεμβρίου 2001, η Επιτροπή υιοθέτησε [δήλωση](#) για τα γεγονότα της 11ης Σεπτεμβρίου που απέστειλε σε όλα τα συμβαλλόμενα κράτη (βλέπε A/57/44, 1.11.2002, Report of the Committee Against Torture παράγραφοι 17 έως 28 σε <http://www2.ohchr.org/english/bodies/cat/reports.htm>).

νιστηρίων ή κακομεταχείρισης, που τελείται μεταξύ άλλων στο πλαίσιο των αντιτρομοκρατικών μέτρων, καθώς και τα μέτρα που υιοθέτησε για τη διερεύνηση, την τιμωρία και την πρόληψη των βασανιστηρίων ή της κακομεταχείρισης στο μέλλον, αποδίδοντας ιδιαίτερη σημασία στην νομική ευθύνη των φυσικών αυτουργών και των προϊσταμένων τους, όταν οι σχετικές πράξεις τελέστηκαν με την υποκίνηση ή τη ρητή ή σιωπηρή συναίνεσή τους.

III. Περιεχόμενο της υποχρέωσης υιοθέτησης αποτελεσματικών μέτρων για την πρόληψη των βασανιστηρίων

8. Τα συμβαλλόμενα κράτη οφείλουν να θεσμοθετήσουν το αδίκημα των βασανιστηρίων η τέλεση του οποίου επισύρει ποινικές κυρώσεις. Για το σκοπό αυτό πρέπει να στηριχθούν στον ορισμό των βασανιστηρίων που αποτυπώνεται στο άρθρο 1 της Σύμβασης και στις διατάξεις του άρθρου 4.

9. Σοβαρές αποκλίσεις του εθνικού δικαίου από τον ορισμό της Σύμβασης δημιουργούν πραγματικά ή εν δυνάμει νομικά κενά με συνέπεια την ατιμωρησία των αυτουργών. Σε ορισμένες περιπτώσεις, μπορεί να περιορίζεται από την εθνική νομοθεσία ή νομολογία η έννοια των χρησιμοποιούμενων όρων, ακόμη και όταν είναι ίδιοι. Για το λόγο αυτό, προκειμένου για τον καθορισμό των υποχρεώσεων του κράτους, η Επιτροπή καλεί όλα τα συμβαλλόμενα κράτη να μεριμνήσουν για τη συμμόρφωση όλων των κυβερνητικών κλάδων με τον ορισμό της Σύμβασης. Ταυτόχρονα, η Επιτροπή αναγνωρίζει ότι οι ορισμοί της εθνικής νομοθεσίας με ευρύτερο πεδίο εφαρμογής υπηρετούν εξίσου το σκοπό και το αντικείμενο της Σύμβασης εφόσον περιλαμβάνουν κατ'ελάχιστον τους κανόνες της Σύμβασης και εφαρμόζονται σύμφωνα με αυτούς. Ειδικότερα, η Επιτροπή υπογραμμίζει ότι τα στοιχεία της πρόθεσης και του σκοπού του άρθρου 1 της Σύμβασης δεν προϋποθέτουν την υποκειμενική ανάλυση των κινήτρων του αυτουργού και πρέπει να καθορίζονται αντικειμενικά, λαμβανομένων υπόψη των περιστάσεων της υπόθεσης. Είναι αναγκαίο να διερευνάται και να καθορίζεται η ευθύνη των ιεραρχικά υπεύθυνων – ηθικών αυτουργών καθώς και αυτή των φυσικών αυτουργών.

10. Η Επιτροπή αναγνωρίζει ότι οι ποινικοί κώδικες των περισσότερων συμβαλλόμενων κρατών χαρακτηρίζουν ή ορίζουν ότι ορισμένες πράξεις συνιστούν κακομεταχείριση. Η κακομεταχείριση, συγκρινόμενη με τα βασανιστήρια, μπορεί να διαφέρει ως προς την ένταση του πόνου και της οδύνης που προκαλεί και ως προς το γεγονός ότι δεν προϋποθέτει την απόδειξη ότι εξυπηρετεί μη νόμιμους σκοπούς. Η Επιτροπή τονίζει ότι παραβιάζεται η Σύμβαση όταν ασκείται ποινική δίωξη για κακομεταχείριση στις περιπτώσεις που συντρέχουν οι προϋποθέσεις εφαρμογής του ορισμού των βασανιστηρίων.

11. Κατά την Επιτροπή, τα συμβαλλόμενα κράτη, ορίζοντας το έγκλημα των βασανιστηρίων, διακριτό από το αδίκημα της επίθεσης του κοινού ποινικού δικαίου ή από άλλα αδικήματα, εκπληρώνουν άμεσα το γενικό σκοπό της Σύμβασης που συνίσταται στην πρόληψη των βασανιστηρίων και της κακομεταχείρισης. Ο χαρακτηρισμός και ο ορισμός αυτού του εγκλήματος προάγει το σκοπό της Σύμβασης, μεταξύ άλλων, εφιστώντας την προσοχή κάθε προσώπου, συμπεριλαμβανομένων των αυτουργών, των θυμάτων και της κοινής γνώμης, στην ιδιαίτερη σοβαρότητα του εγκλήματος των βασανιστηρίων. Περαιτέρω, η κωδικοποίηση αυτού του εγκλήματος (α) υπογραμμίζει την ανάγκη της κατάλληλης τιμωρίας που λαμβάνει υπόψη τη σοβαρότητα του αδικήματος, (β) ενδυναμώνει το αποτρεπτικό αποτέλεσμα της ίδιας της απαγόρευσης, (γ) ενισχύει την ικανότητα των αρμόδιων υπαλλήλων να παρακολουθούν το ιδιώνυμο έγκλημα των βασανιστηρίων και (δ) επιτρέπει στην κοινή γνώμη, παρέχοντάς της τα μέσα, να επιτηρεί και αν είναι αναγκαίο να αμφισβητεί την κρατική δράση ή παράλειψη όταν αυτή παραβιάζει τη Σύμβαση.

12. Εξετάζοντας τις περιοδικές εκθέσεις των συμβαλλομένων κρατών και τις ατομικές ανακοινώσεις αλλά και παρακολουθώντας τις εξελίξεις η Επιτροπή έχει αποτυπώσει στις συμπερα-

σματικές παρατηρήσεις της τα μέτρα που θεωρεί αποτελεσματικά, τα σημαντικότερα εκ των οποίων εκτίθενται στο παρόν έγγραφο. Ως προς τις αρχές γενικής εφαρμογής του άρθρου 2 ή την ερμηνεία συγκεκριμένων άρθρων της Σύμβασης η Επιτροπή έχει συστήσει στα συμβαλλόμενα κράτη συγκεκριμένες δράσεις με στόχο την άμεση και αποτελεσματική υιοθέτηση και υλοποίηση των αναγκαίων μέτρων, κατάλληλων για την πρόληψη των βασανιστηρίων ή της κακομεταχείρισης, συνδράμοντάς τα να εναρμονίσουν πλήρως με τη Σύμβαση τη νομοθεσία και την πρακτική τους.

13. Ορισμένες θεμελιώδεις εγγυήσεις ισχύουν για κάθε πρόσωπο που στερείται την προσωπική του ελευθερία. Κάποιες από αυτές αποτυπώνονται στη Σύμβαση και η Επιτροπή καλεί συστηματικά τα συμβαλλόμενα κράτη να διασφαλίζουν την τήρησή τους. Οι συστάσεις της Επιτροπής για τα αποτελεσματικά μέτρα, που δεν αναφέρονται εξαντλητικά, αποσκοπούν στην αποσαφήνιση της τρέχουσας θέσης της. Παρόμοιες εγγυήσεις περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, την τήρηση επίσημου μητρώου κρατουμένων, το δικαίωμα των κρατουμένων να ενημερώνονται για τα δικαιώματά τους, το δικαίωμα να επωφελούνται άμεσα ανεξάρτητης νομικής συνδρομής και ανεξάρτητης ιατρικής αρωγής, και να επικοινωνούν με τους συγγενείς τους, την ανάγκη υιοθέτησης αμερόληπτων μηχανισμών επιθεώρησης και επίσκεψης των χώρων κράτησης και σωφρονισμού, και τη δυνατότητα των κρατουμένων και όσων κινδυνεύουν να υποστούν βασανιστήρια και κακομεταχείριση να προσφεύγουν ενώπιον της δικαιοσύνης και άλλων οργάνων που εγγυώνται την άμεση και αμερόληπτη εξέταση των αιτημάτων τους, να υπερασπίζονται τα δικαιώματά τους και να αιτούνται την επανεξέταση της νομιμότητας της κράτησης ή της μεταχείρισης που απολαμβάνουν.

14. Από την έναρξη ισχύος της Σύμβασης η εμπειρία έχει εμπλουτίσει τη γνώση της Επιτροπής όσον αφορά στην έκταση και στη φύση της απαγόρευσης των βασανιστηρίων, στις μεθόδους βασανιστηρίων, στις καταστάσεις όπου τελούνται παρόμοιες πράξεις καθώς και όσον αφορά στην εξέλιξη των αποτελεσματικών μέτρων πρόληψης των βασανιστηρίων σε διαφορετικές καταστάσεις. Για παράδειγμα, η Επιτροπή έχει υπογραμμίσει τη σημασία σωφρονιστικών υπαλλήλων ίδιου φύλου με τους κρατούμενους καθόσον τούτο προστατεύει τις πτυχές της προσωπικής ζωής των τελευταίων. Έως ότου ανακαλυφθούν, δοκιμαστούν και κριθούν αποτελεσματικές νέες μέθοδοι πρόληψης (για παράδειγμα η μαγνητοσκόπηση όλων των ανακρίσεων, η εφαρμογή ανακριτικών διαδικασιών όπως αυτών που προτείνει το [Πρωτόκολλο της Κωνσταντινούπολης του 1999](#)⁴, ή νέες μέθοδοι κατάρτισης και εκπαίδευσης της κοινής γνώμης ή προστασίας των ανηλίκων), το άρθρο 2 προβλέπει την επίκληση των υπόλοιπων άρθρων της Σύμβασης και τη διεύρυνση των απαιτούμενων για την πρόληψη των βασανιστηρίων μέτρων.

IV. Πεδίο εφαρμογής των υποχρεώσεων και της ευθύνης του κράτους

15. Η Σύμβαση επιβάλλει υποχρεώσεις στα συμβαλλόμενα κράτη και όχι στα φυσικά πρόσωπα. Τα κράτη φέρουν διεθνή ευθύνη για τις πράξεις και τις παραλείψεις των αξιωματούχων και των οργάνων τους καθώς και κάθε προσώπου που ενεργεί με επίσημη ιδιότητα ή επ'ονόματί τους ή σε συνεργασία με αυτά, υπό τη διεύθυνση ή τον έλεγχό τους, ή και επ'ονόματι του νόμου. Κατά συνέπεια, κάθε συμβαλλόμενο κράτος οφείλει να απαγορεύει, να προλαμβάνει και να αποκαθιστά τις πράξεις των βασανιστηρίων και της κακομεταχείρισης σε κάθε κατάσταση που υπάγεται στη δικαιοδοσία του ή στον έλεγχό του, για παράδειγμα, στις φυλακές, στα νοσοκομεία, στα σχολεία, στα ιδρύματα παιδικής πρόνοιας, φροντίδας των ηλικιωμένων, των πασχόντων από ψυχικές ασθένειες ή ατόμων με αναπηρίες, στη στρατιωτική θητεία, και σε άλλες θεσμικές δομές καθώς και στις περιπτώσεις όπου η παράλειψη της κρατικής παρέμβασης ενθαρρύνει και

---

⁴ Manual on the Effective Investigation and Documentation of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (Εγχειρίδιο για την Αποτελεσματική Διερεύνηση και Τεκμηρίωση των Βασανιστηρίων και Άλλης Σκληρής, Απάνθρωπης ή Εξευτελιστικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας).

ενισχύει τον κίνδυνο της πρόκλησης βλάβης σε ιδιωτική βάση. Ωστόσο, η Σύμβαση δεν περιορίζει τη διεθνή ευθύνη που φέρουν για τα βασανιστήρια και την κακομεταχείριση τα κράτη ή οι ιδιώτες δυνάμει του διεθνούς εθιμικού δικαίου και άλλων συνθηκών.

16. Η διάταξη της παραγράφου 1 του άρθρου 2 υποχρεώνει κάθε συμβαλλόμενο κράτος να υιοθετήσει αποτελεσματικά μέτρα για την πρόληψη των βασανιστηρίων όχι μόνον στην επικράτειά του αλλά επίσης «σε κάθε εδαφική περιοχή που υπάγεται στη δικαιοδοσία του». Η Επιτροπή έχει αναγνωρίσει ότι ο όρος «κάθε εδαφική περιοχή» περιλαμβάνει όλες τις περιοχές όπου σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο το συμβαλλόμενο κράτος ασκεί πραγματικό έλεγχο, άμεσα ή έμμεσα, εν όλω ή εν μέρει, *de jure* ή *de facto*. Περαιτέρω εκτιμά ότι η αναφορά «κάθε εδαφική περιοχή» στο άρθρο 2 όπως και στα άρθρα 5, 11, 12, 13 και 16 της Σύμβασης, αφορά σε πράξεις που τελούνται όχι μόνο σε πλοίο ή αεροπλάνο καταχωρημένο στο μητρώο του συμβαλλόμενου κράτους, αλλά και σε όσες τελούνται στο πλαίσιο στρατιωτικής κατοχής ή επιχειρήσεων διατήρησης της ειρήνης και σε χώρους, όπως πρεσβείες, στρατιωτικές βάσεις, κρατητήρια, ή σε οιαδήποτε άλλη περιοχή όπου το κράτος ασκεί πραγματικό και αποτελεσματικό έλεγχο. Η Επιτροπή επισημαίνει ότι η ερμηνεία αυτή ενισχύει το άρθρο 5, παράγραφος 1 (β), που υποχρεώνει κάθε συμβαλλόμενο κράτος να υιοθετεί τα αναγκαία μέτρα «όταν ο θεωρούμενος ως δράστης είναι υπήκοος αυτού του κράτους». Επίσης, η Επιτροπή εκτιμά ότι το πεδίο εφαρμογής του όρου «εδαφική περιοχή» του άρθρου 2 περιλαμβάνει καταστάσεις όπου το συμβαλλόμενο κράτος ελέγχει κρατούμενους, άμεσα ή έμμεσα, *de facto* ή *de jure*.

17. Η Επιτροπή παρατηρεί ότι τα συμβαλλόμενα κράτη υποχρεούνται να υιοθετήσουν αποτελεσματικά μέτρα που αποτρέπουν τις δημόσιες αρχές και οιοδήποτε πρόσωπο ενεργεί με επίσημη ιδιότητα από την τέλεση, την υποκίνηση, την παρότρυνση, την ενθάρρυνση, τη συναίνεση ή την οιαδήποτε συμμετοχή, άμεση ή έμμεση, σε πράξεις βασανιστηρίων, όπως ορίζονται στη Σύμβαση. Επομένως, τα συμβαλλόμενα κράτη οφείλουν να υιοθετήσουν αποτελεσματικά μέτρα ώστε οι προαναφερόμενες δημόσιες αρχές ή άλλα πρόσωπα που ενεργούν με την επίσημη ιδιότητά τους ή επ' ονόματι του νόμου να μην συναινούν, ρητά ή σιωπηρά, ή να μην ανέχονται οιαδήποτε πράξη βασανιστηρίων. Η Επιτροπή έχει αποφανθεί ότι τα συμβαλλόμενα κράτη παραβιάζουν τη Σύμβαση όταν παραλείπουν να συμμορφωθούν με τις προαναφερόμενες υποχρεώσεις τους. Για παράδειγμα, η Επιτροπή εκτιμά ότι ενεργεί με επίσημη ιδιότητα, με την έννοια ότι υποκαθιστά το κράτος στο μέτρο που εκπληρώνει υποχρεώσεις που το βαρύνουν, το προσωπικό των κέντρων κράτησης των οποίων η διαχείριση ή η λειτουργία έχει αναταθεί σε ιδιωτική εταιρεία και επομένως ότι δεν εξαιρείται από την υποχρέωση που φέρουν τα κρατικά όργανα να επαγρυπνούν και να υιοθετούν όλα τα απαραίτητα αποτελεσματικά μέτρα για την πρόληψη των βασανιστηρίων και της κακομεταχείρισης.

18. Η Επιτροπή έχει καταστήσει σαφές ότι, το συμβαλλόμενο κράτος ευθύνεται και τα όργανά του θεωρούνται αυτουργοί, συνένοχοι ή καθ' οιονδήποτε τρόπο ενέχονται, δυνάμει της Σύμβασης, επειδή συναινούν ή ανέχονται την τέλεση των απαγορευμένων πράξεων, στις περιπτώσεις όπου οι αρχές του κράτους ή οιοδήποτε άλλο πρόσωπο που ενεργεί με την επίσημη ιδιότητά του ή επ' ονόματι του νόμου παρότι γνωρίζουν ή ευλόγως πιστεύουν ότι μη κρατικά όργανα ή ιδιώτες τελούν πράξεις βασανιστηρίων ή κακομεταχείρισης δεν εκπληρώνουν με επιμέλεια την υποχρέωσή τους να αποτρέψουν, να διερευνήσουν παρόμοιες πράξεις ή να ασκήσουν δίωξη και να τιμωρήσουν τους αυτουργούς σύμφωνα με τη Σύμβαση. Η κρατική αδιαφορία ή αδράνεια αποτελεί μορφή ενθάρρυνσης και / ή *de facto* άδειας επειδή η παράλειψη προσήκουσας παρέμβασης του κράτους για τον τερματισμό, την τιμωρία και την αποζημίωση των θυμάτων των βασανιστηρίων διευκολύνει και παρέχει τη δυνατότητα στα μη κρατικά όργανα να τελούν με ατιμωρησία πράξεις που απαγορεύει η Σύμβαση. Η Επιτροπή έχει εφαρμόσει αυτήν την αρχή στις περιπτώσεις όπου τα συμβαλλόμενα μέρη παραλείπουν να αποτρέψουν και να προστατεύσουν τα θύματα της βίας

που οφείλεται στο γένος όπως είναι ο βιασμός, η ενδοοικογενειακή βία, ο ακρωτηριασμός των γυναικείων γεννητικών οργάνων, και η εμπορία ανθρώπων.

19. Περαιτέρω, το κράτος ευθύνεται και τα όργανά του ελέγχονται ποινικά στις περιπτώσεις όπου κάποιο πρόσωπο μεταφέρεται ή τίθεται υπό τον έλεγχο ή την επιτήρηση προσώπου ή θεσμικού φορέα, γνωστού για τη συμμετοχή του σε πράξεις βασανιστηρίων ή κακομεταχείρισης ή για την παράλειψή του να υιοθετήσει τις αναγκαίες εγγυήσεις, επειδή διατάσσοντας, επιτρέποντας ή συμμετέχοντας στην προαναφερόμενη μεταφορά παραβιάζεται η υποχρέωση του κράτους να υιοθετήσει αποτελεσματικά μέτρα πρόληψης των βασανιστηρίων κατά τα οριζόμενα στη διάταξη της παραγράφου 1 του άρθρου 2 της Σύμβασης. Η Επιτροπή έχει εκφράσει την ανησυχία της επειδή τα συμβαλλόμενα κράτη μεταφέρουν πρόσωπα σε παρόμοιους χώρους χωρίς την προσήκουσα νομική διαδικασία παραβιάζοντας τις εγγυήσεις που ορίζουν οι διατάξεις των άρθρων 2 και 3 της Σύμβασης.

V. Προστασία των προσώπων και των ομάδων που είναι ευάλωτα λόγω των διακρίσεων ή της περιθωριοποίησης

20. Θεμελιώδης για την ερμηνεία και την εφαρμογή της Σύμβασης κατά των Βασανιστηρίων είναι η γενική και βασική για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου αρχή της απαγόρευσης των διακρίσεων. Η αρχή αυτή αποτυπώνεται στον ορισμό των βασανιστηρίων της παραγράφου 1 του άρθρου 1 της Σύμβασης, που απαγορεύει ρητά συγκεκριμένες πράξεις όταν τελούνται «για κάθε άλλο λόγο που βασίζεται σε διάκριση οποιασδήποτε μορφής...». Η Επιτροπή υπογραμμίζει ότι η διακριτική άσκηση πνευματικής ή σωματικής βίας ή η προσφυγή στη διακριτική κακομεταχείριση αποτελεί αποφασιστικής σημασίας στοιχείο για τον καθορισμό μιας πράξης ως βασανιστήριου.

21. Η προστασία ορισμένων μειονοτικών ή περιθωριοποιημένων προσώπων ή πληθυσμών που εκτίθενται ιδιαίτερα στον κίνδυνο των βασανιστηρίων είναι μια από τις πτυχές της κρατικής υποχρέωσης πρόληψης των βασανιστηρίων και της κακομεταχείρισης. Όσον αφορά στις υποχρεώσεις που αναλαμβάνουν δυνάμει της Σύμβασης τα συμβαλλόμενα κράτη οφείλουν να διασφαλίζουν την πραγματική εφαρμογή της νομοθεσίας τους σε όλους τους κρατούμενους – συμπεριλαμβανομένων των κατηγορουμένων για πολιτικά εγκλήματα ή πράξεις τρομοκρατίας, των αιτούντων άσυλο, των προσφύγων ή οιοδήποτε πρόσωπου τελεί υπό διεθνή προστασία ή απολαμβάνει οιοδήποτε άλλο καθεστώς ή παρουσιάζει κάποια ιδιαιτερότητα – χωρίς διάκριση λόγω φυλής, χρώματος, εθνικότητας, ηλικίας, θρησκευτικών πεποιθήσεων ή σχέσεων, πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων, εθνοτικής ή κοινωνικής καταγωγής, φύλου, σεξουαλικού προσανατολισμού, διαφυλικής ταυτότητας, ψυχικής ή άλλης αναπηρίας, κατάστασης της υγείας, οικονομικής κατάστασης ή του καθεστώτος του αυτόχθονα. Επομένως, τα συμβαλλόμενα κράτη οφείλουν να εγγυώνται την προστασία των μελών των ομάδων που εκτίθενται ιδιαίτερα σε κίνδυνο βασανιστηρίων, διώκοντας ποινικά και τιμωρώντας όλες τις πράξεις βίας και κακομεταχείρισης που τους πλήττουν και να διασφαλίσουν την εφαρμογή συμπληρωματικών θετικών μέτρων πρόληψης και προστασίας, συμπεριλαμβανομένων των ενδεικτικά προαναφερομένων.

22. Συχνά, οι εκθέσεις των κρατών δεν περιλαμβάνουν εξειδικευμένες και επαρκείς πληροφορίες για την εφαρμογή της Σύμβασης στις γυναίκες. Η Επιτροπή τονίζει ότι το γένος αποτελεί παράγοντα αποφασιστικής σημασίας. Η γυναικεία ταυτότητα – σε συνδυασμό με άλλα χαρακτηριστικά ή το καθεστώς του προσώπου όπως είναι η φυλή, η εθνικότητα, η θρησκεία, ο σεξουαλικός προσανατολισμός, η ηλικία, το καθεστώς του μετανάστη – είναι παράγοντας καίριας σημασίας για τον καθορισμό του κινδύνου που διατρέχουν οι γυναίκες και τα κορίτσια να υποστούν ή να εκτεθούν σε βασανιστήρια και κακομεταχείριση καθώς για τις συνέπειές τους. Οι καταστάσεις όπου κινδυνεύουν οι γυναίκες αφορούν στη στέρηση της ελευθερίας, στην ιατρική περίθαλψη,

ειδικότερα προκειμένου για αποφάσεις που αφορούν στην αναπαραγωγή, και στη βία που ασκούν σε βάρος τους μη κρατικά όργανα, στην κοινότητα ή στην οικογένεια. Θύματα παραβιάσεων της Σύμβασης λόγω φύλου είναι και οι άντρες, ιδίως στις περιπτώσεις των βιασμών ή της σεξουαλικής βίας και κακοποίησης. Τόσο οι άνδρες όσο και οι γυναίκες, ενήλικες ή παιδιά, μπορεί να είναι θύματα παραβιάσεων της Σύμβασης λόγω της πραγματικής ή εικαζόμενης παράλειψης συμμόρφωσής τους με τους κοινωνικά καθορισμένους ρόλους των φύλων. Τα συμβαλλόμενα μέρη καλούνται να εντοπίσουν αυτές τις καταστάσεις και να αναφέρουν στις εκθέσεις τους τα μέτρα που υιοθετούν για την τιμωρία και την πρόληψή τους.

23. Επομένως, η διαρκής αξιολόγηση αποτελεί καίριο παράγοντα για την αποτελεσματικότητα των μέτρων. Για την κατάλληλη και επαρκή αξιολόγηση της εφαρμογής της Σύμβασης η Επιτροπή έχει κατ' επανάληψη συστήσει στα συμβαλλόμενα κράτη να παρέχουν με τις εκθέσεις τους στατιστικά δεδομένα κατηγοριοποιημένα ανά φύλο, γένος και άλλα γνωρίσματα. Αυτά τα δεδομένα επιτρέπουν στα συμβαλλόμενα κράτη και στην Επιτροπή να εντοπίσουν τη διακριτική μεταχείριση που μπορεί να είναι αθέατη και επομένως να μην αντιμετωπίζεται, να συγκρίνουν τις καταστάσεις και να υιοθετήσουν τα αναγκαία διορθωτικά μέτρα. Τα συμβαλλόμενα κράτη καλούνται να περιγράψουν, στο μέτρο του δυνατού, τους παράγοντες που επηρεάζουν τη συχνότητα και την πρόληψη των βασανιστηρίων ή της κακομεταχείρισης, καθώς και τις δυσκολίες που αντιμετώπισαν για την πρόληψη των βασανιστηρίων και της κακομεταχείρισης που πλήττουν ειδικές ομάδες του πληθυσμού, όπως είναι οι μειονότητες, τα θύματα των βασανιστηρίων, τα παιδιά και οι γυναίκες, λαμβάνοντας υπόψη τις γενικές και ειδικότερες μορφές με τις οποίες εκδηλώνονται τα βασανιστήρια και η κακομεταχείριση.

24. Για την πρόληψη αυτού του τύπου των παραβιάσεων και για τη δημιουργία νοοτροπίας σεβασμού των γυναικών και των μειονοτήτων θεμελιώδους σημασίας είναι η εξάλειψη των διακρίσεων στην απασχόληση και η τακτική διοργάνωση δραστηριοτήτων ευαισθητοποίησης σε χώρους όπου υπάρχει κίνδυνος τέλεσης πράξεων βασανιστηρίων ή κακομεταχείρισης. Τα κράτη ενθαρρύνονται να προάγουν την πρόληψη προσώπων που ανήκουν σε μειονοτικές ομάδες και γυναικών, ιδίως στους τομείς της υγείας και της εκπαίδευσης, του σωφρονιστικού συστήματος και των χώρων κράτησης, των αστυνομικών δυνάμεων καθώς και του δικαστικού και νομικού συστήματος τόσο στους κρατικούς φορείς όσο και στον ιδιωτικό τομέα. Τα συμβαλλόμενα κράτη υποχρεούνται να αναφέρουν στις εκθέσεις τους την πρόοδο που επιτεύχθηκε στο θέμα αυτό παρουσιάζοντας στατιστικά δεδομένα κατηγοριοποιημένα ανά φύλο, φυλή, εθνική προέλευση, ή οιοδήποτε άλλο σχετικό καθεστώς.

VI. Άλλα προληπτικά μέτρα που απαιτεί η Σύμβαση

25. Τα άρθρα 3 έως 15 της Σύμβασης ορίζουν συγκεκριμένα προληπτικά μέτρα που τα συμβαλλόμενα κράτη έκριναν ουσιώδη για την πρόληψη των βασανιστηρίων και της κακομεταχείρισης, ειδικότερα στις περιπτώσεις της προφυλάκισης ή της κράτησης. Η Επιτροπή επαναλαμβάνει ότι η υποχρέωση υιοθέτησης αποτελεσματικών μέτρων πρόληψης δεν περιορίζεται στα ζητήματα που απαριθμούνται ρητά στη Σύμβαση ή στις απαιτήσεις του παρόντος σχολίου. Για παράδειγμα, είναι θεμελιώδους σημασίας η πληροφόρηση του πληθυσμού για την ιστορία, το πεδίο εφαρμογής και την αναγκαιότητα της απόλυτης απαγόρευσης των βασανιστηρίων και της κακομεταχείρισης και η κατάρτιση των αξιωματούχων εφαρμογής του νόμου και άλλων λειτουργών για την αναγνώριση και την πρόληψη των βασανιστηρίων και της κακομεταχείρισης. Επίσης, υπό το φως της μακρόχρονης εμπειρίας της στην εξέταση και στην αξιολόγηση των εκθέσεων των συμβαλλόμενων κρατών που αφορούν στα βασανιστήρια και στην κακομεταχείριση που τέλεσαν τα κρατικά όργανα ή που τιμωρήθηκαν από τις κρατικές αρχές η Επιτροπή υπογραμμίζει τη σημασία της προσαρμογής των τρόπου παρακολούθησης των βασανιστηρίων και της κακομεταχείρισης στις κατα-

στάσεις όπου η βία ασκείται στη σφαίρα της ιδιωτικής ζωής. Τα συμβαλλόμενα κράτη οφείλουν να αναφέρουν στις εκθέσεις που υποβάλουν στην Επιτροπή αναλυτικές πληροφορίες για την εφαρμογή των μέτρων πρόληψης, κατηγοριοποιημένων ανά ομάδα.

VII. Διαταγές προϊστάμενου

26. Η απόλυτη και ανεπίδεκτη εξαιρέσεων απαγόρευση των βασανιστηρίων στηρίζεται στην παλαιά αρχή που αποτυπώνεται στη διάταξη της παραγράφου 3 του άρθρου 2 σύμφωνα με την οποία εντολή προϊσταμένου ή δημόσιας αρχής δεν μπορεί να προβληθεί ως δικαιολογία για βασανιστήρια. Έτσι, οι υφιστάμενοι δεν δικαιούνται να επικαλεστούν την προϊσταμένη αρχή τους και οφείλουν να λογοδοτούν σε ατομική βάση. Ταυτόχρονα, η προϊσταμένη αρχή – συμπεριλαμβανομένων των δημόσιων λειτουργών – δεν εξαιρείται από την υποχρέωση λογοδοσίας ή ανάληψης ποινικής ευθύνης για τα βασανιστήρια ή την κακομεταχείριση που τέλεσαν οι υφιστάμενοι, στις περιπτώσεις όπου γνώριζε ή όφειλε να γνωρίζει ότι λάμβανε ή ήταν πιθανό να λάβει χώρα παρόμοια ανεπίτρεπτη συμπεριφορά και παρέλειψε να λάβει τα εύλογα και αναγκαία προληπτικά μέτρα. Η Επιτροπή θεωρεί ότι είναι πρωταρχικής σημασίας η διεξαγωγή ενδεδειγμένης έρευνας από αρμόδιες, ανεξάρτητες και αμερόληπτες δικαστικές και εισαγγελικές αρχές για τις πράξεις των βασανιστηρίων ή της κακομεταχείρισης που τελέστηκαν με την ανοχή ή τη συναίνεση, ρητή ή σιωπηρή, ή την ενθάρρυνση υψηλόβαθμων λειτουργών. Πρέπει να προστατεύονται από κάθε είδους αντίποινα όσοι αρνούνται να εκτελέσουν διαταγές που θεωρούν παράνομες ή όσοι συνεργάζονται στο πλαίσιο της έρευνας που διεξάγεται για πράξεις βασανιστηρίων ή κακομεταχείρισης που τελέστηκαν, μεταξύ άλλων, και από υψηλόβαθμους λειτουργούς.

27. Η Επιτροπή υπενθυμίζει ότι το παρόν σχόλιο δεν θίγει οιοδήποτε διεθνές κείμενο ή εθνική νομοθεσία που ορίζει υψηλότερο επίπεδο προστασίας εφόσον προβλέπει κατ' ελάχιστο τους κανόνες που αποτυπώνει η Σύμβαση.